

Бесараб О. М.,

доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних спеціальностей
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ВІДОМА НЕВІДОМА Ш. БРОНТЕ. «МЕРІЕН ПРОТИ ЗЕНОБІЇ»

Анотація. У статті розглядається раніше невідомий твір раннього періоду творчості Ш. Бронте «Меріен проти Зенобії», як один із показників становлення Бронте як письменниці.

Ключові слова: ранні твори Ш. Бронте, енгріанський цикл.

Постановка наукової проблеми та її значення. Здавалося б нічого не залишилося не вивченим у творчості відомої письменниці XIX століття Шарлотти Бронте. Її найвідоміший роман «Джейн Ейр» та менш читані «Шерлі» та «Віллет» проаналізовані та вивчені критиками й науковцями «від корки до корки». Але початок XXI століття здивував поціновувачів творчості Бронте, головним чином англомовних дослідників (адже й досі ці видання існують лише в обмеженій кількості та на мові оригіналу), виходом у світ раніше не відомих творів раннього періоду творчої діяльності Шарлотти та її родини. Це були так звані «Енгріанські саги», авторами яких спочатку були всі діти родини Бронте, поступово залишилися зацікавленими у створенні цього циклу Бренвелл та Шарлотта. Пізніше єдиною авторкою подальших історій стала Шарлотта Бронте. Очевидно саме цей досвід роботи над створенням енгріанського циклу зіграв визначну роль у становленні авторки як особистості й письменниці. Саме у цих ранніх творах вбачаємо паростки, зачатки, базові риси тих образів, які стануть визначальними для поняття бронтевської героїні.

Мета статті – розглянути раніше невідомий твір раннього періоду творчості Ш. Бронте «Меріен проти Зенобії», виявити зачатки тих образів, ідей, які будуть основними у зрілій творчості Ш. Бронте.

Першим і практично єдиним зарубіжним літературознавцем, який вивчає ранню творчість Ш. Бронте, є британська дослідниця Крістін Александер, яка є й одним із редакторів ранніх творів Ш. Бронте «The early writings of Charlotte Brontë» (1983) [1]. На пострадянському просторі увага Н.І. Соколової приділяється концепції особистості в ранніх творах Бронте, вивченню якої присвячена і дисертаційна праця, й окремі публікації вченого [2; 3; 4]. Інша дослідниця, О.О. Соколова (1995), звертається до осмислення проблеми романтизму в творчості письменниці, що реалізується вже в ранніх творах Бронте [5; 6]. В українському літературознавстві є лише поодинокі згадки про існування юнацьких творів дітей Патрика Бронте [7, с. 447]. Зважаючи на відсутність не лише повноцінного аналізу, але й будь-якої інформації щодо існування цього обраного нами твору у вітчизняному літературознавстві, вважаємо за доцільне розглянути хоча б частково одне з невідомих раніше творів видатної письменниці.

Виклад основного матеріалу. Літературна творчість авторки «Джейн Ейр» почалася з історій, написаних нею в дитинстві. Вони були частиною циклу, на створення якого дітей Бронте надихнув подарунок батька (дванадцять іграшкових

солдатиків, ігри з якими пробудили уяву дітей і бажання втілити її в слові). Шарлотта та її брат Бренвелл почали записувати історії в маленькі книжечки. Про дату створення першого юнацького твору з циклу фантастичних історій про казкову країну Енгрію, нібито засновану європейцями-мандрівниками й завойовниками в західній Африці, дізнаємося зі слів авторки в передмові до «Походження Енгрії». Розповідається про написання таких історій: «Молоді люди» («Young men», червень, 1826), «Наші соратники» («Our fellows», липень, 1827), «Острів'яни» («Islanders», грудень, 1827). Пізніше були створені «Походження Енгрії» («Origins of Angria», 1829), «Меріен проти Зенобії» («Marian v. Zenobia», грудень, 1829 – червень, 1833), «Мері» («Mary», грудень, 1836 – січень, 1837), «Міна Лоурі» («Mina Laury», 1838), «Стенкліфський готель» («Stancliffe's hotel», 1838). Працюючи над останньою юнацькою історією, Ш. Бронте повідомляє про завершення роботи над енгріанським циклом через втрату інтересу до його героїв і тематики. 1840 рік, на думку більшості дослідників [8; 9; 10; 11], є межею між юнацькою та зрілою творчістю Ш. Бронте.

Предметом нашої уваги є одна з тих частин енгріанського циклу, у яких яскраво виокреслені жіночі образи, а саме: «Меріен проти Зенобії» («Marian v. Zenobia»). Цей твір складається з кількох коротких історій, об'єднаних однією назвою. «Меріен проти Зенобії» (1829–1833) – перший твір юнацького циклу Ш. Бронте, в якому з'являються центральні жіночі персонажі. Він складається з кількох розділів, кожен із яких має свою назву і чітку дату написання: «Альбїон та Марина» (1830), «Суперниці» (1830), «Весілля» (1832), «Зенобія та Рог» (1833). Усі ці частини, на перший погляд, сприймаються як окремі твори. Але при більш детальному розгляді стає очевидним їх взаємозв'язок. Вони об'єднані персонажами, конфліктом, тематикою: військово-політичне протистояння між маркізом Доурським та його опонентом Олександром Рогом; кохання молодих людей Альбїона та Марини, маркіза Доуро і Меріен Х'юм; ревнощі й помста знехтуваної маркізом «світської дами» Зенобії Цельзії Еллінгтон. Головні образи твору отримують продовження в наступних юнацьких циклах. Назва кожного розділу визначає основних учасників конфлікту або його сутність.

На початку розділу «Альбїон та Марина» Ш. Бронте вказує на стислість свого твору й не обіцяє читачеві занадто яскравих і вражаючих романтичних пейзажів, а лише «мирні долини, дзюркотливі струмки й оброблені поля та будинки фермерів». Як наголошує Ш. Бронте, «навколишньому пейзажу не була властива особлива романтична пишність або дикість, що зазвичай характерно для роману, на високе звання якого ця оповідь не претендує» [12, с. 197]. В основі оповіді – улюблений письменницею романтичний прийом контрасту. Так, на тлі буденного пейзажу й скромних фермерських будинків зображується розкішний палац герцога Стретеллера (Strathelleraye), укріптий тінню стародавнього лісу: «Прекрасна вілла або, скоріше, палац цього пана був розташований на пагорбі. Обнесений

величезним парком і оповитий гінню стародавнього лісу, він, здавалося, гордо вимагає васального поклоніння від оточення» [12, с. 197].

Оповідь починається з характеристики двох майбутніх опонентів – маркіза Доурського та Олександра Рога. Перший із них – улюблений персонаж Шарлотти Бронте, маркіз Доурський, Артур Едріан Август – романтичний юнак, талановитий поет. Він – абсолютна протилежність підступного і жорстокого Олександра Рога (Rogue), графа Нордангерленду, створеного уявою Бренвелла Бронте. Але в процесі розгортання вже самостійно створених Шарлоттою Бронте сюжетів, маркіз Доурський поступово перетворюється на жорстокого й нищого персонажа, який заплутався у своїх любовних зв'язках і політичних ідеях, а Олександр Персі (Percy) стає його головним ворогом.

Перший розділ «Альбїон та Марина» визначає тему любовного трикутника, що стане центральним в усіх подальших юнацьких історіях циклу. У першому оповіданні, як зазначає сама Бронте в передмові, вона дає змінені імена своїм цілком упізнаваним сучасникам (можливо, таким чином залишаючи собі простір для романтичного вимислу). Зрідка, немовби обмовившись, авторка називає Альбїона Артуром (ім'ям його реального прототипу Артура Веллзлі). У цьому розділі показано молодих закоханих – сина герцога Стретеллера Альбїона (або Артура) і дочку лікаря Марину Енгус, яким довелося випробувати силу свого кохання й вірності довгою вимушеною розлукою. Батько Артура поїхав у державних справах до Ендрії, і забравши сім'ю з собою, дав синові можливість перевірити свої почуття й подорослішати. На четвертому році розлуки образ далекої коханої став розмиватися в його пам'яті, Альбїон був готовий піддатися чарам нової знайомої, світської пані Цельзії Еллінгтон, відомої своєю освіченістю й начитаністю, ораторським, поетичним і вокальним талантами. Але образ Марини, видіння, яке раптом виникає в його свідомості й благає не забувати про неї, змушує Альбїона покинути Ендрію. Повернувшись до Англії, він дізнається, що видіння насправді було духом Марини, яка подібно до романтичних героїнь загинула від душевних страждань, повіривши чуткам про загибель коханого. У такому повороті долі Марини впізнається історія байронівських героїнь, Медори («Корсар»), Зулейки («Абідосська наречена») та Корінни Ж. де Сталь.

У наступному розділі «Суперниці» діють ті ж самі персонажі, але зі злегка зміненими іменами: Марина Енгус стає Мерієн Х'юм, Альбїон – тепер Артур. Водночас зовнішність, внутрішні стани, громадський статус, типаж зберігаються. Створюється враження, що Ш. Бронте забула кінцівку попереднього розділу й вирішила переписати або дописати її в наступному. Сама письменниця задалегідь спростовує цю думку в передмові до «Альбїона та Марини», підкреслюючи, що «перший розділ написаний нею під якимось незрозумілим впливом», у результаті – «фінал першого розділу абсолютно далекий від істини», у той час як «Альбїон і Марина живі й здорові» [12, с. 196]. У цій частині Марина, тепер уже Мерієн, щаслива й кохана, чим викликає ненависть і ревності з боку леді Зенобії, шалено закоханої в Артура, маркіза Доурського.

У розділі «Весілля» йдеться про щасливий шлюб уже відомих за попередніми розділами закоханих. Уперше в юнацькому циклі з'являється образ оповідача, безпосереднього свідка й учасника подій. І останнім є розділ «Зенобія та Рог», у якому розповідається про сімейне життя жорстокого, емоційно нестриманого Рога та його ексцентричної й егоїстичної дружи-

ни Зенобії, їхні стосунки в контексті індивідуальних життєвих прагнень.

У цілому в основу конфлікту твору «Мерієн проти Зенобії» покладено протистояння добра і зла (Марина – Зенобія, маркіз Доуро – Рог відповідно), яке було спроектоване авторкою в площину особистісних взаємин основних персонажів і художньо реалізувалося в їхніх характерах і вчинках.

У створенні жіночих образів юнацьких історій Ш. Бронте домінуючим є принцип контрасту. Як і в романтичній типології жіночого образу тут чітко виокремлюються його «східний» та «європейський» типи. Так, Марина Енгус – тендітна дівчина з чистою душею і помислами, типологічно схожа з романтичними героїнями «європейського типу» і протиставлена світській пані, леді Зенобії Цельзії Еллінгтон, для якої характерні зовнішні риси романтичних героїнь «східного типу» і світські манери та здібності байронівських англійок «Дон Жуана».

У цілому персонажі перших творів юнацького циклу Ш. Бронте сприймаються як романтичні герої-символи і постають або «янголами у плоті», або «втіленням зла». Подібне означення притаманне як для жіночих, так і для чоловічих персонажів історії «Мерієн проти Зенобії». Наприклад, Марина, вона ж Мерієн Х'юм (наречена маркіза Тагузького в розділі «Альбїон та Марина» й маркіза Доурського в «Мерієн проти Зенобії» відповідно), й Альбїон, пізніше Артур (маркіз Тагузький в «Альбїоні та Марині», маркіз Доурський в «Мерієн проти Зенобії») – це все позитивні герої. Їхня незмінно прекрасна зовнішність поєднується з таким же багатим внутрішнім світом. Вони благородні, мають спокійний м'який характер, здатні любити й готові до самопожертви заради щастя коханої людини. Розглядаючи ці образи в контексті романтизму й реалізму, в межах яких творила Бронте, стає очевидним, що порівняно з її відомими персонажами, образи, зображені нею в юному віці, є лише першими спробами пера, ескізами, підготовкою до створення майбутніх досконалих образів героїнь.

У наступному розділі аналізованої історії репрезентовано три жіночі образи, два з яких є центральними (Марина Енгус і леді Зенобія Еллінгтон), а один – другорядним (леді Стретеллерей, герцогиня Веллінгтона, матір маркіза Доурського). Головні жіночі образи зовні й внутрішньо протилежні один одному, єдине, що їх об'єднує, – це кохання до маркіза Доурського.

Марина – юна донька шотландця, лікаря герцога Стретеллера, який мешкає в усамітненому будинку, Оквуд Хаузі. Спілкування з природою, гра на арфі, спів і малювання, читання книг на різних мовах – основні, звичні заняття Марини. Простота в одязі й мінімалізм у прикрасах притаманні образам улюблених героїнь Ш. Бронте. Ці якості стануть визначальними і для центральних жіночих образів зрілої творчості письменниці. Саме такою є Марина. Щира й природна Марина контрастує з образами світських дам, яких маркіз зустрічає в африканському «вищому світі», так само, як природа протиставлена суспільству й цивілізації. Саме чарівність Марини, що гармонійно поєднується з витонченими манерами, глибоко вразила леді Стретеллерей, а пізніше – й її сина, маркіза Доурського.

В аналізованому творі Ш. Бронте, дотримуючись романтичних канонів, не акцентує увагу на соціальному контексті буття: наприклад, приводом для відкладання шлюбу між Мариною, донькою лікаря, й Альбїоном, сином герцога, є не класові відмінності, а занадто юний вік закоханих.

Інша героїня цього розділу, Зенобія, для Бронте є негативним персонажем, який обов'язково буде покараний за свої

гріхи: поведінку, що виходить за межі загальноприйнятої, готовність учинити злочин заради задоволення власних бажань, що суперечать вікторіанській моралі. Так відбувається і з Зенобією, приреченою на нещасливе життя в шлюбі з ненависним їй жорстоким Рогом. Провидіння карає й божевільну Бертю Мейсон із «Джейн Ейр». Винагорода за чесність і розсудливість (подібно до Дж. Остен) буде в подальшому в кінцевому результаті суперництва Зенобії й Мерієн Х'юм у боротьбі за серце й руку маркіза Доуро. Позитивна героїня, яка вмє терпляче чекати щастя (у цьому випадку Мерієн Х'юм), отримує його в шлюбі з коханим Артуром, маркізом Доурським. Ідея «винагородженої чесноти», що є характерною для літератури попереднього етапу, знаходить свій вияв і в цьому творі, і в зрілій творчості Ш. Бронте.

На створення образу Зенобії письменницю надихнули особистості видатних жінок різних історичних періодів (Клеопатра, Жермена де Сталь), у яких авторка запозичила для своїх героїнь обдарованість різноманітними талантами. Посилаючись на думку невідомого енгріанського поета, автор називає Зенобію «найбільш ученою жінкою її століття», сучасною Клеопатрою, Вердополітанською де Сталь: «Вона була найвідомішою й шанованою жінкою Гласс Тауна ... і справді, мадам де Сталь не змогла б перевершити леді Зенобію в ораторському таланті» [12, с. 203]. У цьому плані образ Зенобії – перший жіночий образ Ш. Бронте, який має початкові якості «нового типу жінки» у вікторіанській літературі, жінки освіченої, яка отримала визнання своїх здібностей у вищому світі і завдяки цьому зайняла місце поряд із високопоставленими чоловіками (у сфері мистецтва й риторики). У сімейному ж житті вона, подібно до інших героїнь вікторіанського періоду, залежна жінка від власного становища, від волі чоловіка-тирана.

У характері Зенобії є те, що неприйнятно для самої Ш. Бронте та її «улюблених героїнь», – підступність, хитрість і підлість. Зенобію не турбує морально-етичний бік її вчинків; на її думку, «всі засоби підходять» задля досягнення поставленої мети, заради задоволення власних бажань і пристрастей. Своєю помітною зовнішністю і характером Зенобія нагадує «чарівницю» Шеллі («Атласська чарівниця»), Норну Скотта («Пірат»). Однак, на відміну від них, вона є втіленням нестримних пристрастей і «джерелом зла» для тих, хто поряд, уособлення недоліків у жіночому вигляді.

Висновки. Ранні образи Бронте багато в чому є образами-символами, що відображають сприйняття юною авторкою світу в універсальних категоріях добра й зла. Розподіл «темного» й «світлого», «доброго» й «злого», як і в романтиків, є неоднозначним. Ранні героїні Бронте представлені як певна сталість, без опори на причинно-наслідкові зв'язки.

У ранніх творах Ш. Бронте основним визначальним мотивом учинків героїнь є любов, а основний інтерес Бронте зосереджений на сфері почуттів її героїнь. Якщо в зрілій творчості письменниці розум, здоровий глузд, моральні норми беруть гору над емоціями, почуттями і впливають на рішення й дії героїнь, то в юнацькому циклі – почуття значною мірою керують

їхнім життям. На ранньому етапі своєї літературної творчості авторка наслідує, передусім, романтичні канони. Жіночі типи, репрезентовані в «Мерієн проти Зенобії», схожі з романтичними героїнями Д. Байрона, П. Шеллі, В. Скотта, Ж. Санд за своєю емоційною напругою, розумінням життєвих цінностей – щастя в коханні, заради якого можна пожертвувати життям.

Література:

1. Alexander Chr. The early writings of Charlotte Bronte / Chr. Alexander. – Oxford: Billing & Sons Ltd., Worcester, 1983. – 329 p.
2. Соколова Н.И. Концепция личности в юношеских произведениях Ш. Бронте / Н.И. Соколова // Пуришевские чтения. Тезисы докл. конф. 10–11 апр. 1989. – М.: МПГУ, 1989. – С. 33–42.
3. Соколова Н.И. Романы Шарлотты Бронте (проблема личности) / Н.И. Соколова // Проблемы метода и жанра в зарубежной литературе: межвуз. сб. науч. трудов. – М., 1988. – С. 86–96.
4. Соколова Н.И. Шарлотта Бронте: Эстетика. Концепция личности в творчестве: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.01.05 «Литература народов Европы, Америки и Австралии» / Н.И. Соколова. – М., 1990. – 16 с.
5. Соколова Е.А. Романтический мир юношеских произведений Ш. Бронте / Е.А. Соколова // Художественная литература, критика и публицистика в системе духовной культуры. – Тюмень, 2001. – Вып. 5. – С. 234–238.
6. Соколова Е.А. Традиции романтизма в творчестве Ш. Бронте: дис. ... кандидата филол. наук: 10.01.05 / Е.А. Соколова. – СПб, 1995. – Рос. гос. пед. ун-т им. А.И. Герцена. – Санкт-Петербург, 1995. – 185 с.
7. Денисова Т.Н. Шарлотта Бронте і «Джен Ейр»: [Післямова] / Т.Н. Денисова // Бронте Ш. Джен Ейр: [роман]. – К.: Дніпро, 1987. – С. 446–459.
8. Gerin W. Charlotte Brontë: The Evolution of Genius / W. Gerin. – Oxford: Clarendon Press, 1967 – 617 p.
9. Gerin W. The Brontes: creative works / W. Gerin. – Longman group Ltd, Essex, 1974. – 68 p.
10. Gerin W. The Brontes: The formative years / W. Gerin. – Cr. Br., Longman group Ltd., 1973. – 68 p.
11. Winniffrith T. The Brontes / T. Winniffrith. – New York: Collier Books, 1977 – 181p.
12. Bronte Ch. Albion and Marina / Ch. Bronte // The Juvenilia of Jane Austen and Charlotte Bronte / edited by Frances Beer. – Penguin Classics, 1986. – P. 196 – 206.

Бессараб Е. Н. Известная неизвестная Ш. Бронте. «Мерієн против Зенобии»

Аннотация. В статье рассматривается неизвестное произведение раннего периода творчества Ш. Бронте «Мерієн против Зенобии», один из показателей становления Бронте как писательницы.

Ключевые слова: раннее творчество Ш. Бронте, энгрианский цикл.

Besarab O. Famous unknown Ch. Bronte. «Merien v. Zenobia»

Summary. The article deals with early unknown juvenile creative work by Ch. Bronte «Marian v. Zenobia», one of identifiers of Bronte's evolution as a writer.

Key words: juvenilia by Ch. Bronte, Angrian circle.